

11. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. К.,1997. С.10.
12. Українка Леся. Лист до М.Драгоманова, травень 1893 // Леся Українка. Твори: У 12 т. К.: Наукова думка, 1979. Т.10. С. 149 – 153.
11. Українка Леся. Твори: в 10т. К.: Держ. вид-во худ. Л-ри, 1965. Т. 9.

УДК 378.147:811.161.2'243

ТВОРИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В НАВЧАЛЬНІЙ ТЕКСТОТЕЦІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ганна Швець,

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

У статті проаналізовано стратегії презентації постаті Лесі Українки та її творів у навчальних посібниках з української мови як іноземної.

Ключові слова: *Леся Українка, українська мова як іноземна, навчальна текстотека.*

The article analyzes the strategies of presentation of Lesya Ukrainka and her works in textbooks on Ukrainian as a foreign language.

Key words: *Lesya Ukrainka, Ukrainian as a foreign language, educational text library.*

Проблема збагачення навчальної текстотеки з української мови як іноземної (далі – УМІ) є і залишатиметься актуальною з огляду на розвиток методики навчання іноземних мов, творчі пошуки викладачів, а також зміну реалій життя, умов навчання, контингенту студентів. Так само актуальною є проблема використання художнього тексту в навчанні мови, оскільки позитивний вплив творів літератури на активність мислиннево-мовленнєвих і мнемічних механізмів та загалом розвиток особистості є незаперечним.

Різні аспекти залучення текстового художнього матеріалу до навчальної текстотеки з УМІ ґрунтовно розглянуто в нашій монографії [12]. У ній порушено й питання використання

творчості певного письменника, зокрема В. Сухомлинського, Т. Шевченка, М. Коцюбинського. Такого аналізу потребує також творчість інших митців, знакових для української культури.

Першим кроком у дослідженні лінгводидактичного потенціалу письменника має бути вивчення підходів до презентації його постаті в навчальних виданнях. Другий етап передбачає виокремлення серед творів митця тих, що є перспективними для використання в навчанні мови, третій, практичний, – створення навчальних матеріалів на основі відібраних текстів. Пропонована публікація має за мету розв'язання вказаного вище першого завдання – з'ясувати, наскільки представленими в сучасних навчальних виданнях з УМІ є постать Лесі Українки та її твори і схарактеризувати стратегії авторів посібників у доборі й створенні текстів та системи завдань до них.

Аналіз низки підручників та посібників з УМІ свідчить, що постать Лесі Українки так чи інакше згадується в багатьох навчальних виданнях. Це зрозуміло, оскільки письменниця входить, за словами О. Забужко, до «пантеону «недоторканих» національних класиків» [3, с. 173]. За соціологічними опитуваннями, українці незмінно називають Тараса Шевченка, Лесю Українку та Івана Франка серед найзначніших вітчизняних діячів [5], про культ цих трьох постатей («особотекстів») говорить М. Павлишин, розмірковуючи про «канон і іконостас» в літературі [6, с. 191]. Упізнаваність (візуальну) трьох митців забезпечено тиражуванням їхніх портретів на гривневих банкнотах, плакатах, постерах тощо. Тож Леся Українка, безумовно, належить до кола митців, знання про яких становлять необхідну культурологічну базу для формування соціокультурної компетентності інокомунікантів.

Стратегія презентації будь-якого письменника в навчальних виданнях з УМІ, зрозуміло, формується переважно у двох напрямках: для нефілологічної та філологічної аудиторії. У першому випадку студентам пропонують довідкові тексти, які зазвичай побудовані на основі усталеного національного наративу про митця. Щодо Лесі Українки це відомі практично кожному пересічному українцю штрихи, які утворюють її портрет у масовій свідомості: родина інтелігентів, домашнє виховання, багатогранна творчість, виснажлива війна з хворобою протягом усього життя. Саме ці моменти наголошені, наприклад, у текстах, укладених С. Карпенко [9, с. 201 - 204], Н. Ушаковою та І. Петровим [10, с. 63 - 65]. Національний міф

Лесі (не можна не погодитися з О. Забужко, що в масовій читацькій свідомості «література функціонує насамперед як міф» [3, с. 176]) яскраво проступає в тексті харківських авторів, головна думка якого підсумована в останньому абзаці: «Вона прожила недовгий вік, але це було прекрасне життя людини, що весь свій хист, кожную хвилину свідомого існування віддала народові в боротьбі за його соціальне й національне визволення» [10, с. 65] (додамо, що після низки завдань лексико-граматичного й змістового характеру вміщено завдання написати твір на тему: «Леся Українка – наймужніший поет на всю Україну»). Бачимо, що хоча в літературознавстві давно зауважено репресивний характер «міфу Української Поетеси - Діви-Войовниці» щодо Лесі Українки [3, с. 177], він активізований для створення ескізу нашої культури «на експорт»: спрощений, але яскравий образ жінки-борця запам'ятовується і надається до пошуку аналогій у рідній культурі іноземного студента. Так, у посібнику криворізьких лінгводидакток В. Городецької та Н. Малюги [1] є текст «Леся Українка – Жанна д'Арк української поезії», а в кінці теми запропоноване завдання: «Розкажіть про одну з найвизначніших постатей поетів-жінок Вашої країни».

Про підхід до презентації постаті української письменниці в останньому згаданому посібнику варто сказати окремо. Тема «Леся Українка» [1, с. 324-331] вибудована в ньому так: перелік афоризмів письменниці; два тексти про її життя і творчість (для аудиторного опрацювання); завдання до них граматико-стилістичного характеру (знайти дієприслівники, дієприкметники, відповідні звороти, дібрати до них синтаксичні синоніми) та мовленнєвого спрямування (скласти діалог-розповідь, власний мікротекст тощо); низка поезій Лесі Українки для самостійного читання, з детальним лексичним коментарем та посиланнями, за якими можна послухати декламацію вірша або виконання пісні, переглянути фільм «Лісова пісня». Тема увиразнена численними ілюстраціями: портрет поетеси в юності, фотографії її пам'ятника в Києві та погруддя на могилі, зображення екстер'єру та інтер'єру Національного академічного театру російської драми імені Лесі Українки, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, сцен з вистави драми-феєрії «Лісова пісня». Таке певною мірою калейдоскопічне представлення творчості письменниці вписується в загальну концепцію посібника, спрямованого, зокрема, на формування країнознавчих та лінгвокраїнознавчих знань інокомунікантів.

Альтернативним порівняно з текстами схарактеризованими вище, постає наратив про письменницю в підручнику «Ключ до України: міста і люди» [4, с. 106 - 107], який нещодавно побачив світ. Інтрига починається в першому абзаці («Тож, здавалося б, що про Лесю Українку вже все відомо. Та насправді ми зовсім не знаємо її») і розкривається в низці або раніше не відомих фактів, або по-новому інтерпретованих: геніальність маленької Лесі – *дитини індиго*; історія псевдоніму (не трафаретне «дочка України», а бажання бути схожою на дядька: Драгоманов підписувався як «Українець»); нові слова, введені поетесою, – *напровесні* та *промінь*; цитати з її листів; легенда про косачівський скарб; особлива любов до моря, з якою пов'язують незвичне блакитне забарвлення очей Лесі. У результаті «феномен Лесі» (так називається текст) постає надзвичайно самобутнім. Така презентація постаті Лесі Українки оптимальна в навчанні іноземців, що володіють українською на високому рівні, адже раніше, вочевидь, вони не раз читали про хрестоматійно відомі факти з життя письменниці, тож зацікавити здатна саме нова й оригінальна інформація.

Щодо творів Лесі Українки, які пропонують для читання в посібниках для іноземців різних спеціальностей, то їх репертуар обмежений. Так, в одному з найперших таких вітчизняних видань [7] вміщено дві поезії («Стояла я і слухала весну...», «Хотіла б я піснею стати...») та уривок з поеми «Давня казка» «Не журись, коли недоля...». Усі твори короткі й досить легкі для розуміння, що, вочевидь, і вмотивувало їх вибір, зважаючи на те, що посібник адресовано студентам, які вивчають українську перший рік. До текстів додано кілька запитань про головну думку, розуміння поетичних рядків. Цікавим і, треба зазначити, надзвичайно вдалим є вибір уривка з поеми «Давня казка»: «

Не журись, коли недоля
В край чужий тебе закине!
Рідний край у тебе в серці,
Поки спогад ще не згине.

Не журись, не марно пройдуть
Сії сльози й тяжка мука:
Рідний край щиріш любити
Научає нас розлука.

Для людей, що перебувають за межами рідної країни, цей фрагмент може стати поштовхом для обговорення, викличе бажання поділитися власними думками про те, як вони почувають себе в розлуці з рідним краєм.

Ми маємо досвід успішної роботи з різними іноземними студентами з оповіданням Лесі Українки «Чашка» за системою завдань, презентованою в посібнику «Читаймо українською» [13]. У творі порушено актуальну для молоді проблему – кохання, вибір супутника життя, а також презентовано типові комунікативні ситуації (привітання з Днем народження, вибір подарунка) та проілюстровано окремі лінгвокраїнознавчі одиниці. Найважливіше – в оповіданні немає чітко вираженої авторської позиції і пропущено рік із життя героїв, що стимулює студентів до дискусії, активізує такі форми роботи, як метод артефактів, рольова гра. Добір твору вмотивований орієнтованістю на змістовно-мовленнєвий підхід як провідний у використанні художнього тексту в навчанні: він передусім має бути цікавим і перспективним для обговорення, тобто викликати емоційну активність і стимулювати мовлення.

У навчанні майбутніх філологів провідною постає інша, професійна, мета – формування цілісного уявлення про творчість письменника і вмінь літературознавчого аналізу. Так, у посібнику О. Сапожнікової для студентів гуманітарного профілю підготовчих відділень університетів [8] запропоновано короткий текст про життя і творчість письменниці з поясненням літературознавчих термінів (*неоромантизм, модернізм, феєрія*), стислим аналізом поезії «*Contra spem spero*» та драми-феєрії «Лісова пісня». Спрощений виклад інформації, українсько-англійсько-китайський словник до теми, завдання на перевірку розуміння тексту й повторення його інформації загалом відповідають рівню володіння українською мовою слухачів підготовчого відділення, але, на жаль, з цим матеріалом не узгоджуються неадаптовані й ніяк не пояснені поезії та фрагменти з «Лісової пісні», які є, безперечно, складними для студентів початкового етапу навчання.

Інакший підхід продемонстровано в навчальних матеріалах за цією п'єсою, розроблених Н. Станкевич [11]. Вони орієнтовані на іноземних студентів (стажерів), що володіють українською на значно вищому рівні, однак, незважаючи на це, аранжовані системою різноаспектних завдань. Передують роботі з фрагментом драми-феєрії тексти з короткою інформацією про життя письменниці (прикметно, що тут наголошено на трагічному коханні до Сергія Мержинського) та елементами літературознавчого аналізу її окремих творів. Дотекстові вправи містять лінгвокраїнознавчий коментар про міфологічних істот, героїв драми, а також завдання,

спрямовані на активізацію лексики в тематичних зв'язках (назви людей, рослин, частин дерева тощо). Притекстові вправи скеровують студентів на осмислене виразне читання, правильне наголошування слів, а серед післятекстових – завдання на перевірку розуміння змісту та оцінку прочитаного, різноманітні лексико-граматичні вправи, завдання на пошук засобів художньої виразності, розвиток навичок аналізу структури слова, комунікативних навичок.

Ще один варіант ознайомлення майбутніх філологів із постаттю Лесі Українки спостерігаємо в підручнику для іноземних студентів-філологів С. Дяченко та О. П'ятецької: це стислий виклад життєвого і творчого шляху письменниці, аналіз окремих творів, кілька її поезій, запитання на перевірку розуміння і засвоєння інформації, українсько-російсько-англійський словник, кілька лексико-граматичних завдань у кінці теми. Останні переважно здаються розрахованими на студентів початкових рівнів володіння мовою (правильна відмінкова форма, керування дієслів тощо), у той час як виклад теоретичного матеріалу та й загальний його обсяг (від фольклору до сучасної літератури) свідчить про адресованість видання студентам основних факультетів університету, тобто середнього та високого рівнів володіння українською.

Отже, серед проаналізованих філологічних видань найбільш збалансованим нам видається підхід львівської дослідниці Н. Станкевич, у якому гармонійно поєднано професійну й мовну мету навчання.

Підсумовуючи, зазначимо, що в навчальній текстотечі з УМІ представлені як тексти про Лесю Українку, так і її твори. Працюючи над створенням нових матеріалів, варто взяти до уваги стратегію поглиблення створюваного образу письменниці – від схематичного для студентів-початківців до неоднозначного й неочікуваного для тих, хто володіє УМІ на високому рівні. У доборі творів для читання необхідно надавати перевагу зразкам, які містять цікаві для молоді проблеми і здатні викликати жваве обговорення. Під час розробки навчальних матеріалів для філологів доцільно вибудовувати систему завдань, яка спрямована на комплексне досягнення професійної та мовної мети навчання.

Література

1. Городецька В., Малюга Н. Українська мова як іноземна: навч. посіб. для студ.-іноземців. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2018. 388 с.

2. Дяченко С. І., П'ятецька О. В. Українська література для іноземних студентів. Київ: Академія, 2010. 312 с.
3. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х. Київ: Факт, 1999. 340 с.
4. Ключ до України: міста і люди: підручник з української мови як іноземної (рівні В2-С1) / Ірина Ключковська, Оксана Горда, Оксана Трумко, Наталія Мартинишин, Галина Темник). Львів: Колір ПРО, 2020. Ч. І. 200 с.
5. Найвидатніші українці всіх часів – результати опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2012/05/29/103374/>
6. Павлишин М. Канон та іконостас: літературно-критичні статті. Київ: Час, 1997. 447 с.
7. Паламар Л. М., Поставна Н. Ф., Тат'янченко Н. Ф. Читаємо українською: навч. посіб. Київ: БВ, 1999. 199 с.
8. Сапожнікова О. Українська й зарубіжна література: Початковий курс для іноземних студентів підготовчих факультетів вищих закладів освіти: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005. 179 с.
9. Українська мова як іноземна. Змістовий модуль «читання». Рівні складності А2, В1. Методичні вказівки для аудиторної та самостійної роботи студентів підготовчого відділення / Укл. та упор. Текстів С. Д. Карпенко. Біла церква: ВПЦ БНАУ, 2019. 260 с.
10. Ушакова Н. І., Петров І. В. Знайомтесь: Україна: тексти для читання і розвитку вмінь міжкультурного спілкування / за ред. Н. І. Ушакової. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 120 с.
11. Читаймо українською! Леся Українка. «Лісова пісня»: матеріали для навчання української мови як іноземної / Укл.: Н. Станкевич. Львів, 2008. 19 с.
12. Швець Г. Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ: Фенікс, 2019. 529 с.
13. Швець Г. Д., Торчинська Ю. О., Літвінчук А. О. Читаймо українською: навч. посіб. з укр. мови для інозем. студ. / За ред. Г. Д. Швець. Київ: Фенікс, 2012. 112 с.